

Mens en Wereld

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND 9e Jaargang no. 6 - 20 Maart 1954

ADHAESIE-BETUIGING

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond heeft aan de Minister van Oorlog een schrijven doen toekomen, waarin het adhaesie betuigt met de waardige brief, die het moderamen van de Generale Synode der Nederlands Hervormde Kerk aan voornoemde minister heeft gezonden. Deze brief luidt:

„EXCELLENTIE.

Het moderamen van de generale synode, voorgelicht door de Hervormde raad voor de zaken van Kerk en school, heeft de eer zich met het volgende tot U te wenden:

Met bezorgdheid heeft het moderamen kennis genomen van de wijze waarop de scholen worden ingeschakeld bij de werving van kader voor leger, vloot en luchtmacht.

Het moderamen, in dit verband terzijde latende de vraag van het al of niet geoorloofd zijn van de moderne wijze van oorlogvoering, meent dat, ook bij aanvaarding daarvan, ernstige bezwaren zijn in te brengen tegen de voorlichting aan scholieren, zoals deze thans geschiedt en dat om de volgende redenen:

Ten eerste meent het moderamen, dat de primaire taak van de school, n.l. op-
leiding en opvoeding der leerlingen, ernstig bedreigd wordt door werving voor het kader van onze defensie.

Tegen objectieve voorlichting op dezelfde voet als dat voor andere toekomstige functies plaats vindt, kan uiteraard geen bezwaar gemaakt worden.

Op grond van de ons ten dienste staande gegevens menen wij echter te moeten constateren, dat hetgeen thans geschiedt het raam van voorlichting overschrijdt en valt binnen het kader

van propaganda en werving.

Terwijl dit op zichzelf reeds in strijd is met het karakter van de school, menen wij voorts ernstig bezwaar te moeten maken tegen de wijze, waarop tijdens de legerdagen de jeugd enthousiast wordt gemaakt voor de moderne bewapening. Dit is in tegenspraak met hetgeen de generale synode der Ned. Hervormde Kerk in haar „Herderlijk Schrijven van 1952 betreffende het vraagstuk van oorlog en vrede” als haar oordeel heeft uitgesproken, n.l. dat elke romantiek inzake oorlog en bewapening dient te worden geweerd, en dat de oorlog in al zijn rauwe verschrikking als „een vreemd en oneigenlijk werk der overheid” moet worden gezien.

Ten derde menen wij, dat het paedagogisch volstrekt onverantwoord is, om jongeren in de leeftijd van 15—18 jaar op bovengenoemde wijze tot de keuze van een levensvervulling te dringen, daar deze leeftijd enerzijds reeds een sterke drang naar romantiek heeft, en anderzijds nog de bezonkenheid van oordeel mist om onder deze omstandigheden tot een gefundeerde beslissing te kunnen komen.

Ten vierde is er grote kans, dat, waar jongeren, overigens begrijpelijk, uit technische interesse aan de legerdagen willen deelnemen en ouders dit zouden verbieden, er conflicten worden opgeroepen tussen ouders en kinderen, waarbij

de kinderen tegenover hun ouders een steun zouden vinden in de wens of de aandrang van de overheid.

Om al deze redenen menen wij dat het resultaat van een actie, die bedoeld is als versterking van de defensieve kracht van het Westen, zou kunnen zijn: een ondermijning van die geestelijke factoren, welke de eigenlijke kracht van het Westen behoren uit te maken.

Wanneer de zaak waar wij in het Westen voor staan werkelijk rechtvaardig is, en de moeite waard om verdedigd te worden, zullen wij geestelijk oneindig sterker staan, indien wij niet onze toevlucht hebben genomen tot methoden, die bij voorkeur gehanteerd werden en worden door die machten waartegen wij ons te weer stellen.

Vertrouwende, dat U zult begrijpen welke verontrusting tot dit schrijven heeft geleid, spreken wij de hoop uit, dat U de inhoud ervan in ernstige overweging zult nemen.

Tenslotte hebben wij de eer, U hierbij een afschrift te doen toekomen van de brief, die wij aan Zijne Excellentie de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen hebben gezonden, aan wie wij ook een afschrift van deze brief deden toekomen.”

Op volgende pagina's:

2. „Rekenschap” komt uit; „ge-PERS-te berichten”;
3. In goed gezelschap: „Walt Whitman”;
4. Het ontstaan van de mens (6);
5. Discussie... maar ter zake;
6. Van over onze grenzen;
7. „IK denk er ZO over”: Geloof en recht.

REKENSCHAP komt spoedig uit

TOT nu toe beschikte de humanistische beweging nog niet over een tijdschrift, dat zich speciaal bezig houdt met de bezinning op de grondslagen van het humanisme als levensovertuiging. Het Hum. Verbond geeft „Mens en Wereld” uit als algemeen blad, „In en Om het H.V.” als mededelingenorgaan voor de leden, en „De Puntjes op de I” als orgaan van de Centrale Commissie Practisch Humanisme. Humanitas publiceert „Humanitas”, kaderorgaan voor sociale werkers, en „Van Mens tot Mens” voor alle leden. Als maandblad voor soldaten geeft het Humanistisch Thuisfront „Zo” uit. De S.V.H.G. en de H.J.G. hebben „Drupelsteen” en „De Libertijn” als hun organen, terwijl tenslotte het Humanistische Centrum Mens en Wereld de „Humanistische Persdienst” publiceert.

Geen van deze bladen is echter typisch een theoretisch blad. Dit wijst er wel op, dat de humanistische beweging in eerste instantie is ontstaan uit een gevoel van maatschappelijke verantwoordelijkheid. Maar géén beweging kan op den duur de steun van theoretische bezinning missen, zo min als de industrie de research kan missen wil zij zich kunnen handhaven. De behoefte aan een tijdschrift, dat gewijd zou zijn aan wetenschap en cultuur, in het bijzonder met betrekking tot de humanistische levens- en wereldbeschouwing, werd dan ook reeds jaren lang gevoeld. Het is nu eenmaal niet mogelijk in een blad als b.v. „Mens en Wereld” — dat een zeer beperkte omvang heeft en zich richt tot een zo gedifferentieerde lezerskring als het Hum. Verbond is — ook aan de vraag naar gedegen studies op wetenschappelijk niveau naar behoren te voldoen.

Het doet ons dan ook groot genoegen thans te kunnen aankondigen, dat dezer dagen het eerste nummer zal verschijnen van „Rekenschap”, een drie-maandelijks tijdschrift, onder redactie van prof. mr dr H. R. Hoetink, F. P. Huygens, dr B. W. Schaper, prof. dr G. Stuiveling en prof. dr L. van der Wal. Een tijdschrift, dat bedoeld is voor allen wie de problematiek van het humanisme ter harte gaat.

De abonnementsprijs zal f 7.50 per jaar bedragen (f 6,— voor donateurs en leden van de Humanistische Stichting „Socrates”), terwijl losse nummers f 2,— per stuk zullen kosten. Men kan zich als abonné opgeven bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht, waar men ook een proefnummer kan bestellen.

Mx.

ge-PERS-te berichten

Uit een rede van prof. dr C. J. de Vogel voor de Katholieke Studenten in Amsterdam op 13 Februari: „Zij ontkende dat in de oudheid het voorbeeld is te vinden van datgene, wat men tegenwoordig humanisme noemt. Over het algemeen gesproken was de oudheid religieus.” („Volkskrant 15-II)

Indien men religiositeit afmeet naar het aantal goden, dat men vereert, dan was inderdaad de oudheid religieus. Overigens wordt hiermee alleen nogmaals bevestigd dat de godsdienstigheid in de loop der geschiedenis afneemt.

Een geëmancipeerd volksdeel maakt het een andere minderheid — bijv. de Getuigen van Jehova of het Humanistisch Verbond — niet nodeloos lastig en werkt er krachtig toe mede om de nu overbodig geworden resten van een begrijpelijk minderwaardigheidsgevoel en daaruit voortvloeiende geldingsdrang bij de eigen achterban uit te bannen en definitief te overwinnen” (ds J. M. De Jong in „Vrij Nederland” 20-II)

We zullen maar met ds De Jong aannemen dat de anti-humanistische actie van rooms-katholieke zijde uiting is van een minderwaardigheidscomplex.

Om deze mensen in het leven iets mee te geven werd in 1946 het Humanistisch Verbond opgericht. Dit humanisme wijst het christendom af en heeft tendenzen waardoor het humaan is, bijv. door ouden van dagen, voor wie het leven geen zin meer heeft, op te ruimen en door stands-

organisaties het kindertal te laten bepalen.” (Pater Kobessen O.E.S.A. voor de K.A.B. in Joure. „Jouster Courant” 15-I)

Op deze wijze wordt nu de anti-humanistische propaganda gevoerd.

„Het humanisme zag spr. tevens als een stroming, welke de buitenkerkelijke, die in nihilisme dreigt te verzinken, een geestelijke levensinhoud kan geven, waardoor een bewuste samenwerking op sociaal-ethisch terrein mogelijk wordt... De kerk, aldus spr. kan van het humanisme iets leren op intellectueel gebied. Een obscuur Christendom houdt alles tegen: het fietst niet doch zit later toch op de fiets, het schuwt de auto, maar rijdt er later zelf in; het verfoeit de film maar gaat er later zelf heen.” (Uit een toespraak van ds C. W. Burger, „Utrechts Nieuwsblad” 13-II)

Humanisten en christenen kunnen bij goed wederzijds begrip altijd van elkaar leren.

Vergeten we vooral niet, dat er een 80 jaar geleden nog vrijwel geen buitenkerkelijken bestonden. De Godgelovige buitenkerkelijken bezitten dat godsgeloof bijna steeds als een waarde, die hun in het nog altijd ietwat christelijk bloed zit.” (Dr J. L. Witte S.J. in „De Linie” 6-III)

Dr Witte vergist zich; in de tijd van Bayle en Voltare waren er velen die zich openlijk atheïsten noemden. In die tijd sprak men trouwens al van „primitieve wilden” met een „van nature christelijke ziel”; nu zit de christelijkheid in het bloed.

HIJ HUILT

Hij huilt, en uit zijn slaap-versteende oogen
springen de tranen: water uit de rots.
De wimpers zijn er mee behangen
zij fonkelen op zijn witte wangen
zijn klein gelaat is vast en trots,
hij huilt — en schijnt toch onbewogen.

Hij is alleen, recht-zittend in mijn armen,
alleen en in zijn kleine droom verstrikt
in zijn klein land. Ik kan hem niet verwarmen,
hem niet vertroosten als zijn lichaam snikt.

Tot hij ontwaakt en luistert naar mijn zingen
en mijn gezicht bekijkt en plots herkent
en glimlacht, lichtend door de tranen, die er dringen
en met zijn heele ziel mij open toegewend.

M. VASALIS
(geb.1909)

Uit: „De vogel Phoenix”
(Stols, 's-Gravenhage)

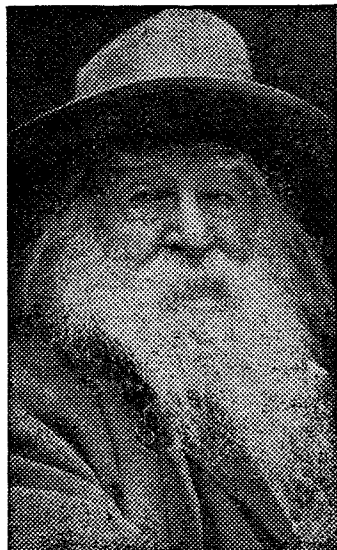
IN GOED GEZELSCHAP

DE Engelse schrijver John Priestly heeft aan een zijner boeken de titel gegeven: *The good companions* (letterlijk vertaald „De goede metgezellen”). Dit boek verhaalt de avonturen van een reizend toneelgezelschap, dat onder leiding van een menslievende rijke dame allerlei uiteenlopende zwervers tot hechte kameraadschap verenigt. „*The good companions*”, zo heb ik de verzameling portretten genoemd, die mij in mijn werk-kamer omringen. Het zijn de portretten van kunstenaars, politici, philanthropen en andere in de samenleving idealistisch arbeidende persoonlijkheden, aan wier geschriften, persoonlijke omgang en arbeid ik het beste te danken heb. Dit goede gezelschap schept een sfeer, waarin men ook in minder optimistische ogenblikken zijn vertrouwen in de mensheid kan bewaren.

Het deed mij een genoegen, dat de redactie van

„Mens en Wereld” mij kon toestaan, de lezers iets omtrent dit goede gezelschap te vertellen. De vraag, of deze mensen tot de humanisten mogen worden gerekend, beantwoord ik voor mij gulweg bevestigend. Ik weet niet, of ze allemaal, indien ze nu leefden, lid zouden worden van het Humanistisch Verbond. Maar wat ze gemeen hebben is hun onbeperkt geloof in de mens, hun gevoel voor zijn plaats in het heelal, het besef omtrent zijn verantwoordelijkheid jegens zijn medemensen en de natuur, waarin hij een bijzondere positie inneemt.

Met wie hunner ik deze reeks moet beginnen is het moeilijkste. Ik zou niet graag de één boven de ander stellen. Daarom heb ik maar geloot, en het eerste nummertje uit de bus wees aan:

WALT WHITMAN

ER is tegenwoordig een term in gebruik met een ongunstige klank: „Amerikanisme” en daarmee bedoelen wij oppervlakkigheid, massaliteit, robotisme. Maar er bestaat ook een ander Amerika, welks geluid ook nu nog door het rumoer van het „Amerikanisme” dringt. John Steinbeck, wiens sobere vertelling „Muizen en Mensen”, ook hier bekend is, lijkt een rechte afstammeling van de oer-Amerikaanse geest, die in Walt Whitman een stem kreeg. Whitman, op 31 Mei 1819 op Long Island geboren, kende reeds de schaduwzijde van het Amerikanisme, dat hij in zijn „Democratic Vistas” even scherp geseld als de bitterste anti-Amerikanen van thans. Maar „Amerika” is voor hem een ideëel beginsel, evenals „de democratie”. Hij verbindt aan deze begrippen de edelste hoedanigheden van het mens-zijn en de hoogste taak voor de menselijke gemeenschap.

Voordat wij nader op de inhoud van Whitman's prediking ingaan iets over persoon en levensloop van deze dichter, die misschien nog méér profeet is geweest. Zijn vader was boer en timmerman, onkerks ondanks het puriteinse milieu. De religieuze zin heeft Walt van zijn moeder geërfd, die uit een van oorsprong Hollandse Quaker-familie stamde, en aan wie hij tot haar dood kinderlijk gehecht bleef.

In zijn jeugd openbaarde zich al het gevoel voor een mystieke samenhang met de natuur. Graag zwierf hij rond langs woud en water, maar de drukte in het havenkwartier maakte evenveel indruk op hem. Van schoolgaan kwam niet veel; al gauw moest hij de kost mee verdienen. Hij werd boodschapjongen, klerk, drukkersmaatje en kwam via de drukkerij in de journalistiek. Zijn eerste pennevrucht was een pleidooi voor de geheelonthouding; een protest tegen de slavernij kostte

hem zijn baantje. Toen gaf hij zelf een krant uit, die hij persoonlijk te paard bij de boeren bezorgde. Tenslotte keerde hij weer in de werkplaats van zijn vader terug.

Inmiddels was hij opgegroeid tot een stoere reus, wiens lange baard hem iets patriarchaals gaf. Er ging van zijn persoonlijkheid iets magnetisch uit. Zijn lichamelijke ontwikkeling ging gepaard met een culturele groei; door veel en goed lezen en vooral ook door geregeld bezoek aan de schouwburg haalde hij de achterstand uit zijn jeugd in.

TOEN hij 36 jaar oud was, kwam het keerpunt in zijn leven. Zijn dichtbundel „*Leaves, of grass*” (Gras-halmen) maakte hem eensklaps beroemd. Zowel grote bewondering als verguizing vielen deze verzen ten deel. Vooral de ongewone manier van uitdrukken vestigde de aandacht op dit boek. De dichter heeft willen breken met de mooie woorddoenerij; hij wou voor het gewone volk schrijven over het gewone leven, dat als uiting van de algeest niet minder betekent dan opzienbarende daden. Maar het gewone volk begreep deze poëzie niet, en de „beschaafden” ergerden zich aan de onverbloemde wijze, waarop de dichter speciaal ook het seksuele leven behandelde.

Want ook de lichamelijke verrichtingen voelde Whitman als uitvloeisels van het kosmische leven, dat zich in lichaam en ziel openbaart. Goed en kwaad zijn de polen van hetzelfde mysterieuze bestaan, dat zich van geslacht tot geslacht voortplant. De dichter aanvaardt het zijn zowel in leven als dood, die een voortzetting van het leven is. Op de samenhang van alles wijst hij voortdurend; verleden en toekomst zijn één, mannen en vrouwen, handarbeidsters en geleerden, verschillend

gekleurde rassen, landen en werelddelen, alles omvat hij in één uitbundig enthousiasme.

In deze stroom van het Al verdrinkt de persoonlijkheid niet; zij staat bij deze verheerlijker der democratie in het middelpunt. Whitman spreekt voortdurend over zichzelf; hij bezingt zich; hij ontleedt zich; hij beschouwt zich als vertegenwoordiger van elkeen. Zo krijgt zijn schijnbaar egocentrisch gebaar een kosmische allure.

HET grote avontuur werd voor Whitman de burgeroorlog van 1861 tot 1865. Toen hij zijn broer opzocht, die ernstig gewond was, schokte het lijden der talloze jonge gewonden hem zó diep, dat hij besloot zich geheel aan hun verpleging te wijden. Dit werk der barmhartigheid heeft hij met het verlies van zijn gezondheid moeten betalen. Als een lichamelijk wrak bracht hij zijn verdere jaren door. Op 73-jarige leeftijd is hij gestorven.

De ervaringen in de oorlog hebben hem geïnspireerd tot een gedichtenbundel „*Drum Taps*” (Tromgeroffel), waarin zijn algemene mensenliefde ontroerend tot uiting komt. Hoor, hoe hij over „de vijand” spreekt: „Want mijn vijand is dood; een man, even goddelijk als ikzelf, is dood. Ik kijk waar hij ligt met een wit gelaat en reeds in de kist. Ik treed naderbij en raak zacht met mijn lippen het witte gelaat in de doodkist aan.....”

Helaas kan ik hier maar een enkele regel uit de rijkdom zijner prachtige gedichten aanhalen, maar is deze regel niet genoeg om aan te tonen, met wie wij te maken hebben, wanneer wij eerbiedig de naam Walt Whitman uitspreken?

H. G. CANNEGIER.

(Cliché afgestaan door „Het Parool”)

HET ONTSTAAN VAN DE MENS (6)

ZOEKEND naar datgene wat de mens onderscheidt van de mensapen en de andere zoogdieren, kwam Bolk tot het besef van twee groepen van verschijnselen, waaraan hij de naam gaf van retardatie en foetalisatie, en waarvan hij meende, dat hun analyse zou leiden naar de verklaring der menswording.

Bolk leefde in een tijd waarin de endocrinologie, de leer van de interne secretie (inwendige afscheiding), van de hormonen, was geboren en in enkele jaren tijds een hoge vlucht had genomen. Hij wist dat de groei, en de verschillende levensactiviteiten geregeld werden door een ingewikkeld samenstel van hormonale

factoren en kwam — door een spitsvondige synthese van de gegevens der vergelijkende anatomie (ontleedkunde), der physiologie (leer der normale levensverrichtingen), en der groeiende endocrinologie — tot een visie die slechts moeizaam door drong in de wereld van anthropologen (menschkundigen) en zoölogen (dierkundigen), maar die zeker veel heeft bijgedragen tot een duidelijker begrip van het mechanisme der menselijke evolutie.

Daar is in de eerste plaats het verschijnsel der retardatie, der vertraging of remming van enkele menselijke verrichtingen of kenmerken. Neem b.v. de groei van het lichaam en de toename van het gewicht. De dracht van een

koe duurt negen maanden; het pasgeboren kalfje weegt ongeveer 40 kg, en het duurt gemiddeld 47 dagen vooraleer dat kalfje zijn gewicht heeft verdubbeld.

Bij het paard duurt de dracht elf maanden; het veulen weegt bij de geboorte eveneens ongeveer 40 kg; het verdubbelt zijn gewicht in gemiddeld 60 dagen.

De zwangerschap bij de mens duurt negen maanden; de baby weegt zowat 3,5 kg en het duurt wel zes maanden vooraleer het gewicht tweemaal zo groot is geworden. In die eerste periode na de geboorte neemt het gewicht per dag gemiddeld toe met 850 gr voor het kalf, met 665 gr voor het veulen en met 20 gr voor de mens. Die cijfers zijn duidelijk genoeg!

door prof dr

L. DE CONINCK

OF NEEM het groeien tot geslachtsrijpheid en tot lichamelijk volwassen zijn. De meeste kleinere zoogdieren worden rijp in enkele maanden tijds, en onder de grotere duurt het gewoonlijk maar één of twee jaren, vooraleer zij in staat zijn zich voort te planten. Het rund wordt geslachtsrijp na anderhalf jaar; het paard is oud en versleten als de mens nog niet helemaal volgroeid is; het nijlpaard is rijp als het vier jaar oud is.

Bij de mens beginnen de geslachtsklieren te functionneren omstreeks twaalf à zestien jaar, bij de meisjes een paar jaar vroeger dan bij de jongens. U weet dat het klimaat en andere omstandigheden daarbij een rol spelen: in het Zuiden gebeurt dat eerder dan in het Noorden, in de steden vroeger dan op het platteland.

De vertraging der geslachtsrijpheid komt hier wel zeer duidelijk tot uiting, vergeleken met de andere zoogdieren; maar als we de mensapen daarop gaan onderzoeken, dan stellen we vast dat de kleine Gibbon zes tot acht jaar nodig heeft om te rijpen, dat de Schimpansé er acht tot twaalf jaar over doet, en dat de Gorilla daarvoor tien tot twaalf jaar moet worden. Ja, als men gaat zien naar de streken waar de Gorilla en de mens naast elkaar leven, dan blijkt dat hun groei tot geslachtsrijpheid en hun lichamelijk volwassen worden in nagenoeg identiek tempo gebeurt, zodat de vertraging van lichaamsgroei en rijpheid, waarvan Bolk meende dat zij kenmerkend was voor de mens, in werkelijkheid kenmerkend is voor de gehele groep der mensapen, waaruit de mens zich ontwikkeld heeft.

OM de waarheid te zeggen was ik wel wat verwonderd en argwanend over die 0 haren op de rug van de mens. Daarom nam ik een steekkaart, sneed daar een viekant uit met zijden van één cm, en ging bij mijn jongste spruit met een zakloup op zoek naar eventuele haartjes. Dat was een ware revelatie (ontdekking), want daar stonden ze in prachtige rijen, in groepen van 3—4 bij elkaar, zo talrijk als bij een even jonge schimpansé. Met een weinig verbeelding kon men er de schubbetjes nog tussen zien, die daar in de kruipdiertijd ongetwijfeld waren geweest.

Die haartjes waren geremd in hun groei; in normale omstandigheden blijven zij klein. Maar er zijn enkele mensen, met een erfelijke abnormaliteit van de hypofyse (kleine klier onder de hersenen), waarbij de haargroei niet geremd is, en waar op het gehele lichaam, ook op het aangezicht, een haarkleed tot ontwikkeling komt dat in niets moet onderdoen voor dat van de mensapen.

Behalve die remming van de haargroei, die we trouwens ook bij enkele andere zoogdieren kunnen terugvinden, bij het varken bv. en bij de walvissen, blijft er van het retardatie-verschijnsel, als typisch voor de mens, niet zo veel meer over.

HOE staat het dan met het tweede verschijnsel, dat der foetalisatie (van foetus = vrucht), dat door Bolk zo sterk werd belicht? Het was bekend dat de verschillende gewervelde dieren, hoe sterk zij ook van elkander verschillen, meer en meer op elkander gaan lijken naarmate men vroegere stadia neemt van hun embryonale ontwikkeling.

Na het verschijnen, in 1859, van Darwin's boek over het ontstaan der soorten, had Haeckel, een der apostelen van de evolutieleer, dat verschijnsel verheven tot een „biogenetische grondwet“ (van biogenie = ontwikkelingsgeschiedenis van het leven), waarin gezegd werd dat een organisme, in zijn embryonale ontwikkeling, een sterk versnelde en vereenvoudigde recapitulatie (herhaling) doormaakt van zijn gehele voorgeschiedenis. Die biogenetische grondwet heeft zeer veel diensten bewezen in de vestigingsperiode van het Darwinisme, al behoeft hij nu heel wat correcties en een zeer voorzichtig gebruik.

Op grond van dat recapitulatie-verschijnsel kon men verwachten, vermits de mens afstamt van de mensapen, dat de

NEEM dat andere kenmerk waaraan Bolk nogal veel belang hechtte: de beharing van het lichaam. De mensapen zijn sterk behaard, de mens is nagenoeg onbehaard. Daar is trouwens een lijn te trekken van de kleine Gibbon naar de mens, op dat gebied. Bij de Gibbon groeit het haar, nog vóór de geboorte, eerst op de kop en daarna op de rug. Dan komt de geboorte, en het haar op de rest van het lichaam in enkele weken tijds daarna. Bij de hondsapen komt de baby reeds volledig behaard ter wereld. De Schimpansé krijgt haar op zijn kop vóór de geboorte, terwijl dat op rug en borst pas na twee maanden, dat op het aangezicht pas na drie maanden verschijnt.

De mens komt ter wereld met haar op het hoofd; de groei van het haar op de rest van het lichaam blijft geremd, tenzij plaatselijk bij het aanbreken der puberteitsperiode.

Wat de dichtheid van het haarkleed betreft, daarvan geeft volgende tabel, die komt uit een uitstekend boek van E. A. Hooton („Up from the Ape“), een duidelijk beeld:

Aantal haren per cm ²	Mens	Gorilla	Schimpansé	Orang-Utan	Gibbon	Makak
op de schedel	312	440	112	158	2035	910
op de rug	0	127	48	176	1727	866
op de borst	1	5	21	107	499	172

DISCUSSIE . . . maar ter zake

DR HUYGENS heeft zich in zijn laatst verschenen artikel over „Rationalisme en Religie” enigszins gerustgesteld betoond; gerustgesteld namelijk door de verklaring van dr Prins, dat het niet de bedoeling is het hele Verbond de religieuze richting op te dringen. Ik moet bekennen dat ik door dit blijk van gerust-gesteld-zijn pas goed ongerust geworden ben. Moet ik werkelijk aannemen dat dr Huygens dit zonder de verklaring van dr Prins betwijfeld zou hebben? Ondanks het feit dat bij herhaling is vastgesteld dat ons humanisme niet gebonden zou mogen worden aan bepaalde filosofische (of politieke) opvattingen?

Trouwens, dr Prins heeft niets anders gezegd dan wat ik al uitdrukkelijk en ambtshalve in mijn inleiding tot het boekje over „Humanisme en Religie” heb geschreven. Als dr Huygens pas na de woorden van dr Prins gerustgesteld is, dan houdt hij mij blijkbaar in dit opzicht voor een onnozele hals of een leutenaar. Ik heb dat niet erg kunnen waarderen. Maar in elk geval kan het feit als zodanig tenminste voor ieder duidelijk zijn, nu dr Prins zelf het heeft vastgesteld.

jonge, ongebooren of pasgeboren mens enkele herinneringen aan zijn mensapentijd zou vertonen. In werkelijkheid stelt men precies het tegenovergestelde vast: in plaats dat de jonge mens op een mensaap gaat lijken, is het de jonge mensaap, die zeer sterk op de mens lijkt. Dat was het wat Bolk zo sterk had getroffen, en hij had voldoende feitenkennis om te kunnen weerstaan aan de verleidelijke gedachte de mensapen van de mens te doen afstammen.

ZO ontstond zijn foetalisatie-theorie: bij het opgroeien van de mens blijven heel wat juveniele (jeugdige) of foetale kenmerken van de mensaap bewaard; de mens is bijna als een grootgeworden mensapen-foetus! Daar was wel wat overdrijving bij, maar dat is, bij de geboorte van een nieuwe hypothese, bijna onvermijdelijk.

Het schedeltje van een pasgeboren mensaap vertoont een merkwaardig menselijk uitzicht: de verhouding tussen hersenschedel en kaken stemt bijna volkomen met die van de volwassen mens overeen. De architectuur van beide schedels, die van de baby-Schimpanzé en die van de volgroeide mens, is omzeggens identiek, als men niet teveel op kleine bijzonderheden gaat letten. Beide vertonen dat hoge voorhoofd dat ons zulk een verstandig uitzicht geeft; beide staan ongeveer in evenwicht op de wervelkolom, omdat het achterhoofds gat, langswaars het ruggemerg

HIERMEE zou de kous af kunnen zijn, als dr Huygens in zijn meergenoemde artikel niet enkele uitspraken had gedaan, waarover ik nog wel een opmerking zou willen maken. „Ik heb helemaal geen behoefte aan discussie,” schrijft hij. Dat wil ik wel geloven als je eerst gezegd hebt, wat je op je hart hebt. Maar we zullen er toch niet aan ontkomen over deze dingen méér klaarheid, en wederzijds begrip, te scheppen. Ik geloof dan ook dat discussie hierover helemaal niet misplaatst is, mits deze ter zake gevoerd wordt en op het plan dat we aan ons zelf verplicht zijn. Wellicht ontstaat er dan ook nog eens een „gesprek”, om dat mode-woord te gebruiken.

Ik ben het helemaal met dr Huygens eens dat de woorden rationalisme en religie — zoals ze in deze discussie tot nu toe gebruikt zijn — op uitersten duiden, maar juist daarom is men er niet af door zich slechts met die uitersten bezig te houden. Ik neem aan dat er lieden in het Verbond zijn, die zich pas lekker voelen bij zalvende vaagheid en verwarde gevoelsbevrediging; ik neem ook aan dat er anderen zijn die zich verschansen in bekrompen agressiviteit en dorre schematiek.

overgaat in de hersenen, zich in het midden van de schedelbasis bevindt. De verhouding van de ledematen tot de rest van 't lichaam, de beharing, de ligging van sommige organen, dat alles is bij de pasgeboren mensaap zeer menselijk. Maar na de geboorte gaan de kaken sterk groeien, terwijl de hersenschedel bijna constant blijft, wat de gehele schedelarchitectuur verandert. Dan worden de proporties van ledematen en lichaam gewijzigd, dan groeit het haarkleed, dan wordt de menselijke apenbaby tot een onmiskenbare mensaap.

Wij weten dat het verschil in groei van de hersenen en van de tanden de hoofdmomenten zijn, waarop het verschil tussen mensaap en mens berust, met een paar kleinere recente acquisities (aanwinsten): een kinknobbels en vooruitstekende neusbeenderen; dat heeft met foetalisatie niet zo heel veel te zien.

MAAR de foetalisatie-theorie heeft haar taak verricht: zij heeft de mensen attent gemaakt op merkwaardige verschijnselen, heeft doen zoeken naar verklaringen en heeft ons een heel eind verder gebracht. Dat zij daarbij zelve voorbijgestreefd wordt heeft geen belang; dat is het lot van alle hypothesen. Dat Bolk het hormonale gebeuren verantwoordelijk stelde voor de menswording, blijft een bewijs van grote scherpzinnigheid.

(Wordt vervolgd).

Maar ik neem vooralsnog nog niet aan dat er in het Verbond vooraanstaande rationalisten zijn, die niet een positieve betekenis toekennen aan de beleving, en vooraanstaande religieuze humanisten, die de toets der rede niet erkennen. De discussie of het gesprek zal dus moeten gaan over de draagkracht van de rede en de waarde der beleving.

Met dit gesprek zelf wil ik me op dit ogenblik niet bezig houden, maar wel nog even met dr Huygens' vraag aan H.B. en redactie: „Wilt U er s.v.p. rekening mee houden dat er ook leden zijn, die wat steviger kost wensen?” Hij zegt zelfs dat sommigen zich in het H.V. hoogst onbehagelijk gingen voelen (?) en velen buiten onze rijen blijven, klaarblijkelijk omdat het religieuze element zo zou overheersen.

NU HEB ik mij toch in gemoede af moeten vragen waaruit dat dan zou moeten blijken. Uit enkele „religieuze” radiotoespraken naast een lange reeks van „rationalistisch” getinte uitzendingen? Uit enkele bijdragen in de laatste jaargangen van dit blad naast veel en veel andere? Uit een tweetal publicaties („Faddegon” en „Humanisme en Religie”) naast enkele tientallen van heel ander karakter? Werkelijk, ik begrijp dit niet. En het is dan ook merkwaardig dat de religieuze humanisten precies en letterlijk hetzelfde zeggen als dr Huygens, en met niet minder recht.

De zaak is dat er van de oprichting van het Verbond af geen twijfel over is gelaten dat het plaats zou moeten bieden zowel aan rationalistische als aan religieuze humanisten. Door allerlei omstandigheden van bijkomstige aard zijn er echter in de eerste jaren vrijwel geen religieus getinte uitzendingen geweest. Maar op de congressen van het H.V. is meer dan eens te kennen gegeven dat de religieuze schakering van het humanisme grotere aandacht verdiende. Dit is nu dan gebeurd. En dat is alles! Er bestaan trouwens al geruime tijd plannen om ook een boekje over „Humanisme en Rede” uit te geven. Misschien vindt dr. Huygens dit ook een geruststellende mededeling.

Zijn er zovelen in het Verbond die zich onbehagelijk voelen over enkele religieus getinte uitzendingen? Ik heb het niet gemerkt. Maar als het zo was, dan zou ik ze willen vragen: „Meent gij dat het humanisme er mee gediend zou zijn als het religieuze element doodgezwegen werd? Dan heb ik een andere opvatting van de openheid van het humanisme!”

J. P. VAN PRAAG.

VAN OVER ONZE GRENZEN

INDIA De Londense „Times” meldde ’t overlijden van M. N. Roy, de leider der humanisten in India, die tevens een der bestuursleden was van onze International Humanist and Ethical Union (IHEU).

Voor de beweging in India is Roy's heengaan zeker een groot verlies. Geïnteresseerde lezers zullen zich ongetwijfeld nog de artikelen herinneren die m r D a s, een jonge journalist uit dat land, in ons blad publiceerde en waarin hij o.a. ook over het veelbewogen leven van Roy schreef.

Het tweede deel van Roy's boek „Reason, Romanticism and Revolution” zal spoedig verschijnen. Hierin behandelt Roy de geschiedenis van het denken vanaf het einde der Franse revolutie tot in onze

dagen. Hij schrijft over het romantisme, het liberalisme, het utilisme en de politieke leerstellingen van Hegel tot Marx. Zijn kritische beschouwing van de „tweelingen van het irrationalisme” — fascisme en communisme — heeft de weg bereid voor de opkomst en de uitbouw van het humanisme in zijn land.

Het eerste deel van zijn boek, dat in 1953 bij de Renaissance Publishers in Calcutta is uitgekomen, had in India een goede pers. Voor wie iets meer wil weten over de filosofie die de humanisten in India aanhangen, verwijzen wij naar een tweede herziene druk van Roy's „New Humanism — A manifesto”, dat geprezen wordt als een zeer nuttig handboek en dat eveneens bij bovenvermelde uitgevers is verschenen.

* * *

„Met eigen ogen”

Dagboeken zijn de verraderlijkste geschriften, die men kan schrijven. Mevrouw Annie Romein-Verschoor is zich daarvan goed bewust en tóch heeft zij een dagboek geschreven en..... gepubliceerd: „Met eigen ogen”, dat tot ondertitel kreeg: „Heugenis van een Indonesische reis”.

Die heugenis is met uiterst gevoelige hand neergeschreven, maar nog dieper doorvoeld heeft mevrouw Romein — hoe kon het anders? — zichzelf beschreven. Niet, dat zij véél woorden aan zichzelf wijdt, maar dagboeken zijn nu eenmaal finaal onthullend. Uit mevrouw Romein's boekje blijken duidelijk haar grote kennis, haar subtiel gevoel voor mensen en situaties. En een milde humor, die de scherpste kanten van louter verstandelijke oordelen afslijpt en het gevoel behoedt voor afglijden naar sentimentaliteit.

Met deze eigenschappen voorzien beschrijft mevrouw Romein wat in het huidige Indonesië bruist en schuimt. Natuurlijk, ook haar kijk is eenzijdig. Zij heeft geen poging gedaan haar (jeugd-) liefde voor deze anders-dan-wij-gekleurde mensen — die zo'n schokkend avontuur als een staatkundige en maatschappelijke omwenteling beleven — te verbloemen. Maar ook haar kritiek onthoudt zij ons niet, b.v. op de (het goed-bedoelende) mevrouwen, die de „rijstsnijhanden” der Javanen willen „verbeteren”.

„Met eigen ogen” — dat met argwaan voor eigen onthullerij is geschreven — is een heerlijk-ernstig, heerlijk-geestig boekje geworden, dat Lex Metz sober heeft geïllustreerd. Querido gaf het uit. Prijs: f 3.90.

J. v. S.

USA De American Ethical Union deelt ons mee dat er in San Francisco, in Pittsburgh en in Bergen, (staat New York) nieuwe afdelingen zijn gevormd. Het aantal leden en groepen is groter dan ooit tevoren en er is een bedrag van 250.000 dollars uitgetrokken, over vijf jaren te verdelen, om dit uitbreidingsprogramma te financieren. Daar kunnen we jaloers op zijn, maar daarvoor is het dan ook Amerika!

Verheugend is het ook dat een lid van Ethical Society in St. Louis (Miss.) met succes een campagne is begonnen om in die stad hotels open te stellen voor samenvoegingen van verenigingen, die zowel blanken als negers tot hun leden tellen. Eveneens met behulp van de Society is hij nu bezig de bond van theater- en bioscoop-eigenaren ertoe te bewegen, in hun schouwburgen de „apartheid” af te schaffen.

* * *

ENGELAND

In „Monthly Record” van deze maand lezen wij dat het probleem van de ouden van dagen ook in Engeland aan de orde van de dag is. Dit is geen wonder want er is nauwelijks een nationaal probleem dat dringender is. Het blaadje schrijft letterlijk: „Wij zijn een ouder wordende bevolking. Het percentage mannen en vrouwen, die ouder dan zestig worden, neemt dermate toe dat de getallen, die de statistici voor 1970 verwachten, in 1870 onnatuurlijk zouden hebben geschonden. In één enkele generatie is het huisgezin, als een sociale eenheid gezien, geheel veranderd. Men kan gerust zeggen, dat heden ten dage slechts een

kleine minderheid van gezinnen ontheven is van de zorg voor de oude dag. Het publiek is er zich van bewust dat de sociale verzorging niet voorziet in het onderhoud voor de ouden van dagen en vooral niet voor hen die ziek zijn. Het is een goed teken dat de pers de aandacht gaat vestigen op experimenten die iets in die richting beloven, zoals bv. in Oxford. Het is een buitengewoon ingewikkeld probleem dat om samenwerking vraagt van staat en gemeenschap.....”

SEDERT de dood van Fred C. Watts, waarover wij enige tijd geleden schreven, is er een verandering gekomen in de redactie en uitgave van het maandblad van de Rational Press Association, „The Literary Guide”, dat tot nu toe bij Watt's uitgeverij verscheen. In het vervolg wordt het uitgegeven, weliswaar onder controle van de R.P.A., bij Herbert I. Thompson, en Hector Hawton — die velen zich nog van het Internationale Congres 1952 zullen herinneren — wordt hoofdredacteur. In het Februarinummer wijdt hij een hoofdartikel aan de toekomst van het maandblad en schrijft o.a., dat de omvang van de Guide zal toenemen, waarbij men moet bedenken dat men het blad, tot nu toe uitsluitend voor de leden van de R.P.O. bestemd, zodanig wil veranderen dat het zich tot het publiek in het algemeen richt, onder absolute instandhouding van zijn onafhankelijkheid.

VOOR de South Place Ethical Society hield de bekende Londense gids William Kent een boeiende lezing, getiteld „Herinneringen van een Londse gids”. Zijn er bij ons geen Amsterdammers te vinden, die het willen ondernemen, voor onze leden over de hoofdstad en zijn geschiedenis te spreken? (En inwoners van andere steden over hun woonplaats? Red.) Ik neem aan, dat daar wel interesse voor is.

H. A. P.-S.

MENS EN WERELD

Verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: H. Bonger. Redactie-secretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie: Bleyenburgerstraat 1, Utrecht. Telefoon: 10163. Postgiro: 304.960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1,— p. regel. Abonnementsprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3,— p. jaar, voor niet-leden f 5,—. Buitenland f 6,—. Losse nummers: f 0.20.

IK denk er ZO over GELOOF EN RECHT

In zijn bespreking van het boek van mr. Dirkzwager wil mr. Dubbink een bijdrage leveren tot de discussie over dit onderwerp. Het zij ook een niet-jurist geoorloofd zich even in deze juridische arena te wagen.

De vraag van mr. Dirkzwager: „Kan de Nederlandse staat op zijn gebied een zo diepe inbreuk op de persoonlijke vrijheid als de kloosterling ondergaat, dulden?” acht mr. Dubbink niet goed gesteld. Voor deze vraagstelling zou ik het toch wel willen opnemen. Het gaat er n.l. — voorzover ik zien kan — niet uitsluitend en zelfs niet in de eerste plaats om, wat er zal gebeuren, als een kloosterling zich gedrukt voelt door zijn lot en in de wereld wil terugkeren, nee het probleem zou ook dan blijven bestaan, als nooit enige kloosterling dit verlangen in zich voelde opkomen. Ook dan nog zou het denkbaar zijn, dat de verbintenis, krachtens welke de kloosterling afstand doet van zijn persoonlijke vrijheid, zozeer in strijd geacht moet worden met de zedelijke eisen, waaraan — naar ik aanneem — elke verbintenis moet voldoen om werkelijk verbindend of ook maar toelaatbaar te zijn, dat de Nederlandse staat het aangaan van een dergelijke verbintenis zou moeten verbieden.

P. ELDERING In memoriam

Toen mijn vrouw en ik Zondag 1.1. op de studiedag van het H.V. te Deventer de zaal in kwamen waar de bijeenkomst gehouden zou worden, was onze eerste daad 't zoeken naar onze oude vriend Eldering, die ons geschreven had daar te zullen komen. Terwijl we nog zochten werd er getelefoneerd en kregen we tot onze grote ontsteltenis de mededeling, dat hij de vorige dag ziek was geworden, geopereerd en kort na de operatie overleden.

Een plotseling, onverbiddelijk einde van een prachtig, lang leven, vol werkzaamheden op velerlei gebied ook nu nog, midden in zijn 86ste levensjaar. Remonstrants predikant, socialist, anti-militarist, humanist, hartstochtelijk strijder voor een betere samenleving, een vrolijk, hartelijk menskind, vol levensvreugde, groot vriend van kinderen en volwassenen. Weggenomen midden uit zijn werk, zonder lijden, plotseling. Woensdag is hij op zijn verzoek in alle stilte te Westerveld gecremeerd.

Wij danken je beste vriend, voor alles wat je voor je medemensen geweest bent en hebt gedaan.
P. SCHUT

Of datgene, wat ik hier denkbaar noem, nu ook inderdaad het geval is, dat laat ik buiten beschouwing. Het gaat er hier om het probleem zuiver te stellen. Welnu, het recht om elke verbintenis tussen twee partijen te toetsen op haar zedelijke toelaatbaarheid moet de staat blijven voorbehouden. Het feit, dat de kerk in deze een der partijen is, doet hierbij niets ter zake.

Ik geloof niet, dat de ongunstige uitslag van deze toetsing zou moeten leiden tot het ontbinden of verbieden der kloosters, wijziging der gelofte zou, dunkt mij, voldoende zijn. Maar gesteld dat dit werkelijk de consequentie zou moeten zijn, dan zou van een „ernstige inbreuk op het beginsel van de godsdienstvrijheid” nog helemaal geen sprake zijn.

LIBBE VAN DER WAL.

De opmerking van prof. Van der Wal verplaatst het probleem, lost het niet op. Het is juist, dat de staat elke verbintenis mag toetsen op haar zedelijke toelaatbaarheid, mits men goed in het oog houdt, dat het daarbij niet aankomt op de voorschriften van een of andere zedeleer, maar op de in een tijdvak (vrijwel) algemeen aanvaarde opvattingen over goed en kwaad. Welnu, wanneer méér dan een derde deel van ons volk de staat van kloosterling met de daaraan eigen onvrijheid zedelijk niet alleen toelaatbaar maar zelfs een bij uitstek navolgenswaard ideaal vindt, kan men moeilijk volhouden, dat de verbintenis van de kloosterling zedelijk veroordeeld is.

De slotopmerking van prof. v. d. Wal begriep ik niet. Wanneer de staat zou verbieden, dat zijn onderdanen zich voor het

leven in gemeenschappen verenigen om voortdurend God te dienen, zou dan „het belijden van godsdienstige meningen” nog volkomen vrij zijn, zoals de Grondwet zegt?

DUBBINK.

*Wat leeft er onder
de jongeren?*

DE LIBERTIJN

maandblad voor jongeren
uitgave: humanistische
jongeren gemeenschap

abonn.: f 1.50 per jaar

Redactie-secretariaat: Willaertstr.
12 III, Amsterdam Zuid I.

Betalingen: Giro 13500 t.n.v. Gem.
Girokantoor Amsterdam t.g.v. rek.
L 2888 De Libertijn.

In hum. milieu te A'dam-Z.

VRIJE GESTOFF. ZITSL.KAMER

te huur voor heer, b.b.h.h.
Br. onder no. Mrt 2.

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. Jong en H. Kuysten. Administratieadres: Chr. Bennekerslaan 22 D, Rotterdam (O). Abonnementsprijs f 3,— per jaar.
In hum. milieu te A'dam-Z.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel „Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. DE HAAS, Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op toepassing van lage crematie-tarieven. Gezinscontributie f 3.— per jaar. De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden.

**Alle gewenste inlichtingen: Hoofdkantoor
Riouwstr. 186, Tel. 554797, 'S-GRAVENHAGE.**

Ter ere
van het
20 JAAR
bestaan van
UNIEK

BB

BETER EN BILLIJK

NIEUWENDIJK 143
AMSTERDAM-TEL. 47135

geven wij, in verband met dit heugelijke feit, bij aankoop van:

- * COSTUUM
- * WINTERJAS
- * DEMI-SAISON
- * GABARDINE-REGENJAS
- * GABARDINE REGENMANTEL
- * MANTEL COSTUUM
- * DAMESMANTEL

'N ORIGINEEL ZWITSERS POLSHORLOGE CADEAU

met 1 jaar schriftelijke garantie en als
EXTRA RECLAME GRATIS 2 jaar ver-
zekerd tegen diefstal, brand, verlies of
vermissing, waarbij wij het verzekerings-
certificaat gelijktijdig meegeven.

ONZE SPECIALE
FEESTAANBIEDINGEN ZIJN:

HET ORIG. „ELCO“ HULSMAN MAATSYSTEEM COSTUUM,
het costuum dat stormenderhand Nederland veroverd heeft!
Ongeëvenaard van pasvorm, in de fraaiste dessins, van de beste kwaliteiten kamgaren
en tropical, geheel naar de laatste mode gemaakt

f 129.- f 115.- f 98.-

Bij aankoop van bovenstaand Elco-costuum geven wij als

SPECIALE VERRASSING

Een **Gouddouble** polshorloge cadeau

met 2 jaar garantie en 2 jaar gratis verzekering.

KAMGAREN PANTALONS

in diverse dessins **f 19.50**

Sportcolberts **f 29.50**

EGYPTISCHE REGENJASSEN

in de bekendste merken, gegarandeerd
waterdicht

f 39.- **f 29.-**

WINTERJASSEN

in velours, gromby, etc.

DAMESWINTERMANTELS

in swagger- en aangesloten modellen

ALLES VOOR JUBILEUMPRIJZEN

Tevens ontvangt elke koper(ster) een

Fraai JUBILEUMGESCHENK

Om het feest groots te maken, ontvangt elke bezoeker(ster) in de tijd van 9-1 uur
een **HEERLIJK KOP KOFFIE MET GEBAK**, zonder enige verplichting tot kopen.

Reiskosten worden vergoed